

СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

О.О. Мишак, аспірантка

У статті розглянуто проблему педагогічної діяльності викладача вищої школи в умовах гуманізації вищої освіти. Визначено гуманістичну спрямованість особистості викладача та сукупність якостей, необхідних йому для реалізації гуманістично орієнтованої діяльності в підготовці фахівців. Зроблено спробу здійснити аналіз причин, що перешкоджають викладачам використовувати педагогічно доцільні гуманістичні принципи у правильному підборі змісту, технологій, форм і методів навчання на сучасному етапі.

Гуманізація освіти, гуманістична спрямованість особистості викладача, формування гуманістичних цінностей, оцінювання діяльності викладача, професійні знання, професійні вміння.

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасних освітніх програм стає їх спрямованість на гуманізацію професійної підготовки, метою якої є подвійний процес: загально-професійний розвиток і професійне самовиховання індивідуально-особистісних якостей. За цим стоїть усвідомлене прагнення до нової якості підготовки фахівців.

Говорячи про гуманізацію освіти, педагоги зосереджуються здебільшого на створенні умов для розвитку особистості студента і забувають про іншого рівноправного суб'єкта навчального процесу – викладача і його розвиток як фахівця й особистості.

В той же час, гуманізацію, на думку Зязюна І.А., «неможливо звести до якихось конкретних технологій чи методів – це цілісна орієнтація, в основі якої перебудова особистісних установок педагога» [3, с.9-11].

Вважаємо, що результативність процесу гуманізації освіти у вищій школі зумовлюється особливостями педагогічної діяльності викладача, яка за своєю природою має гуманістичний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про актуальність підготовки викладачів, здатних здійснювати навчання майбутніх фахівців на гуманістичних засадах, свідчать численні публікації останніх років. Аспекти формування особистості педагога, технологічні питання удосконалення підготовки фахівців у вищих аграрних навчальних закладах висвітлено у дослідженнях І. Блозви, І.Буцика, Д. Геляровської, О. Дьоміна, В.Ільїна, Н. Журавської, Т. Іщенко, О. Колоска, П. Лузана, В.Манька, А. Сущенка. Розвиток педагога як особистості і професіонала стало предметом дослідження Е.Зеєра, К.Левітана, І.Лушнікова, А.Маркової, Л.Митіної, В.Сластеніна.

У працях провідних вітчизняних вчених і педагогів підкреслюється необхідність вирішення та актуальність проблеми педагогічної складової діяльності викладача та її гуманістичну спрямованість.

Мета статті – обґрунтувати структуру спрямованості викладача вищої школи в контексті гуманізації освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що ефективність гуманізації вищої освіти визначається сформованістю викладача як особистості. Ми приєднуємось до думки А. Суценка про необхідність особливої уваги до особистості викладача, сприяння процесу самореалізації їхнього гуманістичного потенціалу у педагогічній діяльності, об'єктивації гуманістичних резервів як елементів мотиваційної сфери та структури особистості [7, с.38].

Сучасні вимоги до особистості педагога полягають у тому, що: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах» [1, с. 412]. Базовим компонентом моделі саме такого викладача є, на нашу думку, спрямованість його особистості, яка виявляється у стійкому домінуванні тих чи інших мотивів людини – постійна спрямованість її думок, інтересів, усієї діяльності.

Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків. Це вияв професійної ідеології педагога, його ціннісного ставлення до педагогічної дійсності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів, підкреслюють І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос [5, с. 30-31].

Ми вважаємо, що гуманістична спрямованість особистості викладача означає ставлення до студента як до найвищої цінності, визнання його права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей.

Відповідно до теоретичного дослідження нами було визначено сукупність якостей, необхідних викладачам для реалізації гуманістично орієнтованої діяльності в підготовці фахівців. За основу було взято сукупність якостей, визначених Кудусовою А.Ш.

Професійні знання: методологічні – включають змістовні поняття про гуманізм, гуманність, гуманітаризацію освіти; соціально-гуманітарну та професійну підготовку; основні напрями гуманістичної спрямованості, а також загальні принципи психолого-педагогічних явищ; теоретичні – визначення гуманістичної спрямованості дисциплін соціально-гуманітарного та спеціального циклів; особистісно-орієнтована дидактика; процеси гуманізації та гуманітаризації в професійній освіті, цілі та задачі гуманістичної освіти; принципи, форми і методи гуманістичного навчання; методичні – особливості соціально-гуманітарної та професійної підготовки в аграрному ВНЗ; форми і методи навчання студентів в контексті

гуманістичної спрямованості підготовки фахівця; технологічні – засоби і прийоми гуманізації освіти.

Професійні вміння: гностичні – вміння створити психологічний клімат довіри, форми спілкування в процесі навчання з урахуванням індивідуальних особливостей особистості; вміння коректно формулювати і аргументувати, відстоюючи свою думку; уникати авторитаризму і зверхності; інформаційні – прагнення і здатність адаптувати навчальну інформацію відповідно індивідуальних потреб і можливостей студентів, бути зорієнтованим на їх інтереси і потреби; організаторські – вміння організовувати навчально-виховну та поза аудиторну роботу з кожним студентом, активізувати його здібності; комунікативні – вміння викликати довіру, створювати ситуацію успіху, співчуття і спільності в розв'язанні поставлених задач; враховувати індивідуальні особливості, а також симпатії та антипатії в роботі зі студентами малими групами; вміння бути емпатійним; технологічні – вміння залучити студента до розв'язання поставлених на занятті завдань, використовуючи принципи гуманізму, емоційно-позитивну атмосферу в процесі навчання; прикладні – вміння враховувати і контролювати прояви своїх індивідуальних особливостей в ситуації взаємодії [4, с. 60].

Роль викладача у формуванні гуманістичних цінностей особистості студента виявляється не тільки у правильному підборі змісту, технологій, форм і методів навчання, а й у систематичній цілеспрямованій роботі над собою, у розвитку та вдосконаленні моральних якостей власної особистості.

Сьогодні підходити до навчального процесу у вищій школі так, як це було раніше, не раціонально. Безапеляційна влада авторитарної педагогіки надто розділяє викладача і студента. Вона затьмарює рівноправність двох сторін (викладач — студент), гнітить, не дає можливості молодим людям всебічно проявити себе. Необхідно віддавати перевагу демократичній педагогіці, співпраці, яка ставить перед собою мету рівноправних відносин між студентами і викладачами, руйнує бар'єр між тим, хто навчає, і тим, кого навчають. Це педагогіка взаємної довіри і поваги, співдружності і творчості.

На жаль, на сучасному етапі дотримання викладачами педагогічно доцільних гуманістичних принципів у правильному підборі змісту, технологій, форм і методів навчання майже не реалізується.

Переважає більшість викладачів схильється до використання традиційних форм навчання, керуючись при цьому різними причинами.

Вважаємо, що однією з домінантних причин стримання активної та цілеспрямованої участі викладача у вирішенні завдань формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього фахівця – це проблема оцінювання педагогічної діяльності викладачів університетів України. Вивчивши досвід означеної роботи в Національному університеті біоресурсів та природокористування України, ми прийшли до висновку, що серед можливого спектру джерел оцінювання викладача аграрного

університету використовується лише один – самооцінка. Розглянемо цей аспект докладніше.

Рейтинг сучасного викладача вищих аграрних навчальних закладів визначається за результатами його навчальної, навчально-методичної, наукової, виховної діяльності та впровадження наукових досягнень у виробництво. Викладач, маючи детальну методику щодо оцінювання його навчально-науково-методичних здобутків за рік, самостійно визначає свій рейтинг. На результати його навчальної роботи суттєво впливає кількість виконаних навчальних годин; в оцінюванні результатів методичної роботи домінує кількість опублікованих методичних рекомендацій та їх обсяг (в друкованих аркушах); наукові здобутки, переважно, визначаються кількістю доповідей на науково-методичних конференціях, статей, монографій. При підведенні підсумків виховної роботи враховується кількість проведених виховних заходів – бесід зі студентами, екскурсій, вечорів, конкурсів тощо.

Таким чином, в рейтинговому оцінюванні педагогічної діяльності викладача аграрного ВНЗ акценти зроблені на кількісні показники його роботи, а якісні показники педагогічної діяльності лишаються поза увагою. Мова йде про лекційну майстерність викладача, його вміння реалізовувати сучасні дидактичні технології, педагогічну техніку, вагомість наукових здобутків (розроблені наукові технології, методики, системи, а не кількість видрукованих наукових статей) та ін. [2, с.57].

У зв'язку цим, вважаємо, для вирішення цієї проблеми доцільним звернути за досвідом у системі вищої освіти США, де домінують підходи, за яких якість роботи викладача є визначальним критерієм оцінювання його діяльності. Оцінювання проводиться на основі комплексного вивчення діяльності викладача, де джерелами його оцінки є [6, с.114]: систематичний формальний рейтинг у студентів; неформальний рейтинг у студентів; оцінка керівника; рейтинг серед колег; оцінювання комітету викладачів; зміст конспектів курсу, що викладається; участь викладача в робочих семінарах; залишкові знання студентів; результати іспитів; популярність елективних курсів (кількість студентів, що їх відвідує); самооцінка (підсумкова доповідь викладача); думка союзу студентів-випускників.

Варто відмітити, що оцінювання педагогічної діяльності викладачів університетів США є різнобічним, у ньому задіяні колеги, адміністрація, студенти, громадськість. Слід вказати, що домінуючими показниками при оцінюванні педагогічної майстерності викладача є думки студентів та результати його навчальної роботи. Зокрема, після оволодіння курсом студентам пропонується оцінити його важливість, корисність, логічність змісту тощо. Крім того, респонденти оцінюють педагогічну техніку викладача, особистісні якості, ставлення до студентів, визначають сильні і слабкі його характеристики.

Слід наголосити на тому, що результати оцінювання викладачів студентами доступні широкому загалу. Для того, щоб не помилитися у правильності свого вибору, студенти знайомляться зі змістом і

послідовністю курсу та результатами анкетування викладача своїми попередниками (переважно, курс викладають декілька викладачів). У свою чергу, і для викладачів корисною є інформація про ставлення студентів до пропонованого курсу та до нього як до педагога. Вважаємо, що висвітлений досвід організації оцінювання педагогічної діяльності викладачів університетів США може стати цінним джерелом ідей для формування особистості викладача вищої школи, здатного здійснювати навчання студентів на гуманістичних засадах.

Важливою причиною гальмування процесу формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього фахівця вважаємо одностороннє розуміння освітньої діяльності викладачами ВНЗ. На відміну від викладачів вищих навчальних закладів педагогічного профілю, які мають професійну вищу педагогічну освіту, збагачену особистим досвідом викладання в школі і досвідом педагогічних досліджень в аспірантурі педагогічного ВНЗ, викладачі багатьох ВНЗ іншого профілю (технічних, економічних, медичних, сільськогосподарських тощо) не мають професійної психолого-педагогічної підготовки, а є фахівцями з різних предметних галузей, не орієнтованих на освітню діяльність.

Специфікою вищої аграрної освіти є те, що викладачі ВНЗ в більшості своїй мають фахову сільськогосподарську освіту, ставлячись до педагогічної діяльності як до виробничої сфери. В організації навчально-виховного процесу в зв'язку з таким розумінням освітньої діяльності виникають певні труднощі. У практиці навчання недостатньо реалізується аксіологічний потенціал дисциплін загальнокультурної і професійної підготовки суспільствознавства. Більшість викладачів своїм основним завданням вважає забезпечення засвоєння студентами інженерно-технічних спеціальностей необхідних знань, умінь і навичок, а формування гуманістичних цінностей вважає прерогативою сім'ї, церкви, громадських організацій та відповідних посадових осіб у ВНЗ (кураторів академічних груп, заступників деканів з виховної роботи, студентського активу тощо).

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що в контексті гуманізації освіти стратегія діяльності викладача знаходить в даний час принципово інший сенс – формування нового типу особистості у всій багатогранній повноті її інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку, що відповідає сучасним умовам. Особливу значимість набуває проблема розвитку особистості викладача вищої школи, здатного здійснювати навчання студентів в контексті гуманізації освіти. На жаль, належна робота в цьому напрямі в навчальних закладах не має чіткої цілеспрямованості і послідовності, а то й зовсім відсутня. Традиційна система навчання, що відрізняється стійкістю і консерватизмом, не сприяє формуванню особистості викладача вищої школи, здатного здійснювати навчання майбутніх фахівців на гуманістичних засадах.

Зважаючи на проаналізовані причини стримання активної та цілеспрямованої участі викладача у вирішенні сучасних завдань освіти,

можна дійти висновку, що важлива умова гуманізації освіти – сформованість особистості викладача вищої школи, здатного здійснювати навчання майбутніх фахівців на гуманістичних засадах, – важко здійснена умова.

Перспективи подальшого дослідження. Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є вивчення форм і методів підготовки викладача і його розвиток як фахівця й особистості в контексті гуманізації освіти, пошук шляхів оптимізації даного процесу, мета якого – подолати постійний розрив, який виникає між науково-теоретичними знаннями і досвідом педагогічної діяльності викладача, створити умови для взаємодії педагогічної науки і практики і, мабуть, саме головне – ініціювати у викладачів внутрішні механізми їх особистісно-професійного розвитку.

Список літератури

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П. Волкова. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 576 с.
2. Вощевська О. В. Професійна підготовка інженерів-аграрників в системі вищої освіти США : дис. канд. пед. наук: 13.00.04/ Вощевська Ольга Володимирівна. – Тернопіль, 2008. – 125 с.
3. Зязюн І. А. Сучасна освіта в контексті гуманістичної філософії / І. А. Зязюн // Діалог культур : Україна у новому контексті : філософія освіти. – Львів : Світ, 1999. – С. 5-12.
4. Нерух Н. В. Формування кадрового потенціалу : дослідження професійно важливих знань, умінь, навичок / Н. В. Нерух // Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Динаміка наукових досліджень – 2005». – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – С. 60-62.
5. Педагогічна майстерність: Підручник / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І.А. Зязюна. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
6. Різниченко С.Т. До проблеми атестації науково-педагогічних кадрів в США // Теоретичні питання освіти та виховання. – 2000. – №9. – С.112-116.
7. Суценко А. В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. В. Суценко. – Харків, 2004. – 44 с.

В статье рассматривается проблема педагогической деятельности преподавателя высшей школы в условиях гуманизации высшего образования. Определены гуманистическая направленность личности преподавателя и совокупность качеств, необходимых ему для реализации гуманистически ориентированной деятельности в подготовке специалистов. Сделана попытка осуществить анализ причин, препятствующих преподавателям использованию педагогически целесообразных гуманистических принципов в правильном подборе содержания, технологий, форм и методов обучения на современном этапе.

Гуманизация образования, гуманистическая направленность личности преподавателя, особенности деятельности преподавателя высшей школы, профессиональные знания, профессиональные умения.